

Leszek Gęsiak

Rola radia w społeczeństwie wielokulturowym

**Działalność grupy polskiej
w wieloetnicznej
australijskiej rozgłośni 3ZZZ**

**Wydawnictwo Naukowe
Akademii Ignatianum w Krakowie**

Kraków 2020

© Akademia Ignatianum w Krakowie, 2020

Publikacja sfinansowana z subwencji Ministra Nauki
i Szkolnictwa Wyższego przeznaczonej na utrzymanie i rozwój
potencjału dydaktycznego i badawczego Akademii Ignatianum w Krakowie
w 2020 roku

Recenzenci

Dr hab. Urszula Doliwa, prof. UWM
Prof. dr hab. Teresa Sasińska-Klas

Redakcja

Anna Zaremba

Projekt okładki i stron tytułowych
PHOTO DESIGN – Lesław Sławiński

Zdjęcie na okładce
Melbourne, fot. Jacqueline Wales, <https://pixabay.com>

Opracowanie typograficzne i łamanie
Dariusz Piskulak

ISBN 978-83-7614-477-1

Wydawnictwo Naukowe Akademii Ignatianum w Krakowie
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 39 99 620
wydawnictwo@ignatianum.edu.pl
<http://wydawnictwo.ignatianum.edu.pl>

Dystrybucja:

Wydawnictwo WAM
Dział Handlowy
tel. 12 62 93 254-255 • faks 12 62 93 496
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Księgarnia Wysyłkowa
tel. 12 62 93 260
www.wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

Table of Contents	11
Wprowadzenie	21
Podmiot i cel badań	24
Metody i narzędzia badawcze	27
 CZĘŚĆ I: AUSTRALIJSKI SYSTEM MEDIALNY.	
ROZGŁOŚNIE SPOŁECZNE	33
1. Specyfika australijskiego społeczeństwa wielokulturowego ...	35
1.1. Australia – kraj wielokulturowości	35
1.2. Dynamika australijskiej imigracji	36
1.3. Koncepcja państwa anglosaskiego	39
1.4. Tworzenie systemu wielokulturowego	42
2. Ewolucja, powstanie i charakterystyka mediów etnicznych w Australii	44
2.1. Początki mediów etnicznych	44
2.2. Media i polityka w procesie budowania systemu wielokulturowego	45
2.3. Współczesna polityka medialna Australii	48
2.4. Krajowa Rada Nadawców Etnicznych i Wielokulturowych	49
2.5. Dotacje Fundacji Nadawców Społecznych	52

3. Radio społeczne jako środek komunikacji wielokulturowej ...	54
3.1. Ogólna charakterystyka radia społecznego	54
3.2. Radio społeczne: głos wolny i niezależny	61
3.2.1. Demokratyzacja	61
3.2.2. Partycypacja społeczna	64
3.2.3. Inkluzywność	67
3.3. Dziennikarstwo obywatelskie	70
4. Media społeczne w Australii	74
4.1. Różnorodność australijskich rozgłośni społecznych	75
4.2. Słuchalność rozgłośni radiowych w Australii – Raport ACMA	76
4.3. Historia rozgłośni społecznych w stanie Wiktoria	78
4.4. Rozgłoszenie społeczne o charakterze ponadstanowym	81
4.5. Rozgłoszenie społeczne a potrzeby grup etnicznych	83
4.6. Raport o mediach społecznych – badania zespołu z Griffith	85
4.6.1. Rozgłoszenie etniczne w panoramie mediów społecznych	86
4.6.2. Wybrane wyniki analizy rozgłośni społecznych	87
4.6.3. Konkluzje raportu	90
4.7. Australijskie rozgłoszenie społeczne dzisiaj	92

CZĘŚĆ II: RADIO 3ZZZ – MEDIALNY EKSPERYMENT

ETNICZNY W MELBOURNE	95
-----------------------------------	-----------

5. Radio etniczne w Melbourne	97
5.1. Idea powstania eksperymentalnej rozgłośni społecznej 3ZZ Access Radio	97
5.2. Początki 3ZZ i polskie akcenty	99
5.3. Zmiany polityczne i ich konsekwencje dla 3ZZ	102
5.4. Utworzenie 3EA i SBS	103
5.5. Reaktywacja – powstanie niezależnej rozgłośni 3ZZZ	104
5.6. 3ZZZ – zasady ideowe	106
5.7. Normy finansowe i regulacje formalne	109
5.8. Struktura językowa 3ZZZ	110

6. Radio 3ZZZ po 30 latach działalności	117
6.1. Cele rozgłośni	117
6.2. Tożsamość wielokulturowa	118
6.3. Prawo o zniesławieniu	120
6.4. Rozgłosnia a różnorodność środowisk etnicznych	121
6.5. Wątek wyznaniowy	124
6.6. Udany eksperyment – jubileusz 30-lecia istnienia stacji	125
6.7. Raport podsumowujący – trudności i wyzwania	127
6.7.1. Analiza finansów rozgłośni	128
6.7.2. Wskazania finansowe	130
6.7.3. Modernizacja struktur i administracji	132
6.7.4. Otwarcie na młodzież	133
6.7.5. Rola kobiet w tworzeniu treści radiowych i funkcjonowaniu rozgłośni	135
6.7.6. Nowe społeczności etniczne	136
6.7.7. Kwestie technologiczne i promocja stacji	137
6.7.8. Wybrane dane statystyczne dotyczące okresu członkostwa i emisji programów	138
7. Zasady funkcjonowania Radia 3ZZZ	140
7.1. Struktura radia	140
7.2. Finansowanie rozgłośni	142
7.2.1. Radiotony	143
7.2.2. Reklamy i dotacje	149
7.2.3. Składki członkowskie	151
7.3. Siedziba rozgłośni	155
CZĘŚĆ III: GRUPA POLSKA W STRUKTURACH ROZGŁOŚNI WIELOKULTUROWEJ	159
8. Działalność Polaków w Radiu 3ZZ (15 maja 1975 r. – 11 lipca 1977 r.)	161
8.1. Powstanie grupy polskiej w Radiu 3ZZ	161
8.2. Pierwsze audycje	162
8.3. Rocznica działalności i niepewność co do przyszłości rozgłośni	164

9. Udział Polaków w działalności radia 3EA	167
9.1. Trudne negocjacje i przejście do 3EA	167
9.2. Polski Komitet Radiowy i nowe zasady funkcjonowania i zarządzania w 3EA	168
9.3. Kryzys i strajk grupy polskiej	169
9.4. Trudności w pozyskiwaniu informacji radiowych. W stronę konfliktu	172
9.5. Kluczowy incydent	173
9.5.1. Reakcje środowisk polonijnych	180
9.5.2. Konsekwencje „sprawy Łańcuckiej”. Kroki prawne	181
9.5.3. Stanowisko polskiego duchowieństwa	186
9.6. Próby rozwiązywania konfliktu w 3EA. W stronę niezależnej rozgłośni etnicznej	188
9.7. Krytyka 3EA. Rodząca się alternatywa – 3ZZZ	191
9.8. Dane statystyczne dotyczące słuchalności polskich programów 3EA – 1984 r.	193
10. Polska sekcja językowa w Radiu 3ZZZ w pierwszej fazie działalności	198
10.1. Programy próbne w Radiu 3ZZZ	199
10.2. Rozpoczęcie emisji regularnych. Uniezależnienie grupy polskiej	201
10.3. Pozyskiwanie informacji	202
10.4. Swobodna linia programowa i kolejny konflikt	204
10.5. Struktura programów polskich	207
10.5.1. Audycje wtorkowe	207
10.5.2. Audycje środowe	209
10.5.3. Audycje sobotnie	213
10.5.4. Audycje w latach późniejszych	215
10.6. Spory	218
10.7. Polska tożsamość	219
10.8. Finanse grupy polskiej	220
10.8.1. Finansowanie polskich programów – składki członkowskie	220
10.8.2. Radioton	221
10.8.3. Problemy materialne i próby dofinansowania działalności grupy polskiej	224
10.8.4. Rozliczenia finansowe	226

11. Rozwój grupy polskiej i specyfika jej pracy	228
11.1. Pracownicy grupy polskiej	229
11.2. Bogactwo tematyczne	231
11.3. Specyfika programów polskich	232
11.4. Programy religijne	233
11.5. Rola koordynatora grupy polskiej	235
11.6. Grupa młodzieżowa Na fali	236
11.7. Struktura prawna stacji	238
11.8. Grupa polska dziś	240
Konkluzje	245
Bibliografia	255
1. Monografie, opracowania	255
2. Rozdziały w pracach zbiorowych	257
3. Artykuły naukowe, materiały konferencyjne	259
4. Materiały prasowe i informacyjne	260
5. Dokumenty źródłowe	261
6. Artykuły i źródła internetowe	263
Spis niepublikowanych wywiadów przeprowadzonych na potrzeby niniejszej monografii	267
Spis skanów dokumentów zamieszczonych w tekście	269
Spis tabel, wykresów i rysunków	271
Spis fotografii	273
Aneksy	275
Aneks 1. Chronologia wybranych wydarzeń związanych ze zmianami personalnymi w Sekcji Polskiej (1987–1998)	277
Aneks 2. Lista zarejestrowanych członków Sekcji Polskiej Radia 3ZZZ z dnia 17 stycznia 1995 r.	286
Aneks 3. Zawiadomienie o zwołaniu Walnego Zgromadzenia Sekcji Polskiej Radia 3ZZZ, 3 lipca 1995 r.	290
Aneks 4. Dokumentacja fotograficzna	293
Indeks osobowy	305
Indeks rzeczowy	315
Summary	325

TABLE OF CONTENTS

Introduction	21
Research subject and purpose	24
Research methods and tools	27
 PART I. AUSTRALIAN MEDIA SYSTEM: COMMUNITY RADIO	33
1. The specificity of Australian multicultural society	35
1.1. Australia – a country of multiculturalism	
1.2. The dynamics of Australian immigration	
1.3. The concept of the Anglo-Saxon state	
1.4. Creating a multicultural system	
2. The evolution, origin and characteristics of ethnic media in Australia	44
2.1. The origins of ethnic media	44
2.2. Media and politics in the process of creating a multicultural system	45
2.3. Contemporary Australian media policy	48
2.4. National Ethnic and Multicultural Broadcasters' Council ..	49
2.5. Subsidies from the Community Broadcasting Foundation ..	52

3. Community radio as an instrument of multicultural communication	54
3.1. General characteristics of community radio	54
3.2. Community radio: free and independent voice	61
3.2.1. Democratization	61
3.2.2. Social participation	64
3.2.3. Inclusiveness	67
3.3. Citizen journalism	70
4. Community media in Australia	74
4.1. A variety of Australian community radio stations	75
4.2. Audience of radio stations in Australia – ACMA Report ...	76
4.3. The history of community radio in the state of Victoria ...	78
4.4. Diversity of community radio in Australia	81
4.5. Community radio and the needs of ethnic groups	83
4.6. Community media report – Griffith University research ...	85
4.6.1. Ethnic radio from the perspective of community media	86
4.6.2. Selected results of the analysis of community radio	87
4.6.3. Report Conclusions	90
4.7. Australian community radio stations today	92

PART II. RADIO 3ZZZ: ETHNIC MEDIA EXPERIMENT

IN MELBOURNE	95
5. Ethnic radio in Melbourne	97
5.1. Idea of the creation of the experimental community radio station 3ZZ Access Radio	97
5.2. The beginnings of 3ZZ and Polish accents	99
5.3. Political changes and their consequences for 3ZZ	102
5.4. Establishment of 3EA and SBS	103
5.5. Reactivation – establishment of autonomous 3ZZZ radio station	104
5.6. 3ZZZ – ideological principles	106
5.7. Financial norms and formal regulations	109
5.8. Language structure of 3ZZZ	110

6. Radio 3ZZZ after 30 years of activity	117
6.1. Goals of the station	117
6.2. Multicultural identity	118
6.3. Defamation Law	120
6.4. Broadcasting and the diversity of ethnic backgrounds	121
6.5. Denominational thread	124
6.6. Successful experiment – the 30th anniversary of the station's existence	125
6.7. Summary report – difficulties and challenges	127
6.7.1. Finance station analysis	128
6.7.2. Financial indications	130
6.7.3. Modernization of structures and administration ...	132
6.7.4. Towards the youth	133
6.7.5. The role of women in the creation of radio content and the functioning of radio stations	135
6.7.6. New ethnic communities	136
6.7.7. Technology issues and station promotion	137
6.7.8. Selected statistical data on membership period and program emissions	138
7. Operating principles of Radio 3ZZZ	140
7.1. Radio structure	140
7.2. Financing of the station	142
7.2.1. Radiothon	143
7.2.2. Advertisements and subsidies	149
7.2.3. Membership fees	151
7.3. Headquarters of the station	155

PART III. POLISH GROUP IN THE MULTICULTURAL STRUCTURES OF THE RADIO

159

8. Activities of Poles on Radio 3ZZ (May 15th, 1975 – July 11th, 1977)	161
8.1. Establishment of a Polish group on Radio 3ZZ	161
8.2. First broadcasts	162
8.3. Anniversary of activity and uncertainty concerning the future of the station	164

9. Participation of Poles in the activities of 3EA radio station	167
9.1. Difficult negotiations and transition to 3EA	167
9.2. Polish Radio Committee and new rules of functioning and management in 3EA	168
9.3. Crisis and strike of the Polish group	169
9.4. Difficulties in obtaining radio information. Towards a conflict	172
9.5. Key incident	173
9.5.1. Reactions of the Polish diaspora communities	180
9.5.2. The consequences of the „Łańcucka case”. Legal steps	181
9.5.3. The position of the Polish clergy	186
9.6. Attempts to resolve the conflict at 3EA. Towards an autonomous ethnic station	188
9.7. 3EA criticism. An emerging alternative – 3ZZZ	191
9.8. Statistical data of the audience of Polish 3EA programs – 1984	193
10. Polish language section on Radio 3ZZZ in the first phase of activity	198
10.1. Trial programs on Radio 3ZZZ	199
10.2. Start of regular programs. Autonomy of the Polish group	201
10.3. Getting information	202
10.4. Autonomous program. Another conflict	204
10.5. Structure of Polish programs	207
10.5.1. Tuesday broadcasts	207
10.5.2. Wednesday broadcasts	209
10.5.3. Saturday broadcasts	213
10.5.4. Broadcasts in later years	215
10.6. Conflicts	218
10.7. Polish identity	219
10.8. Finances of the Polish group	220
10.8.1. Financing of Polish programs – membership fees	220
10.8.2. Radiothon	221
10.8.3. Financial problems. Efforts to subsidize the activities of the Polish group	224
10.8.4. Financial reports	226

11. The development of the Polish group and the specificity of its work	228
11.1. Employees of the Polish group	229
11.2. Thematic diversity	231
11.3. The specificity of Polish programs	232
11.4. Religious programs	233
11.5. The role of the coordinator of the Polish group	235
11.6. Youth group „On the wave”	236
11.7. Legal structure of the station	238
11.8. Polish group today	240
Conclusions	245
Bibliography	255
1. Monographs, studies	255
2. Chapters in books	257
3. Scientific articles, conference materials	259
4. Press and information materials	260
5. Source documents	261
6. Online articles and sources	263
List of unpublished interviews made for the purposes of this monograph	267
List of scans of documents included in the text	269
List of tables, diagrams and drawings	271
List of photographs	273
Annexes	275
Annex 1. Chronology of selected events related to personnel changes in the Polish Section (1987–1998)	277
Annex 2. List of registered members of the Polish Section of Radio 3ZZZ of January 17th, 1995	286
Annex 3. Notification of the convening of the General Assembly of the Polish Section of Radio 3ZZZ, July 3rd, 1995	290
Annex 4. Photographic documentation	293
Index of names	305
Index of subjects	315
Summary	325

Mojemu bratu Jackowi

Prior atque potentior est quam vox mens dicentis
(Wcześniejsza i potężniejsza niż głos jest myśl mówcy)

Celsus, *Digesta Iustiniani*, XXXIII, 10, 7, 2.

WPROWADZENIE

W krajach, które charakteryzują się niemonolityczną strukturą narodowościową i etniczną, istnieje duże prawdopodobieństwo wystąpienia napięć i konfliktów między dominującą większością społeczeństwa a grupami mniejszościowymi. Jeśli tych grup jest wiele, takie napięcia mogą się zrodzić również bezpośrednio między nimi. Stąd też w wielu krajach na świecie podejmowane są próby badania, pod różnym kątem, relacji między grupami mniejszościowymi oraz interakcji między nimi. Przyjmuje się też różne rozwiązania mające na celu zapewnienie grupom mniejszościowym niezbędnych praw umożliwiających zachowanie przez nie własnej odrębności i tożsamości, ale bez naruszania spójności całego społeczeństwa.

W procesie zachowania własnej tożsamości etnicznej pomocną rolę mogą odegrać media. Niektóre społeczności mniejszościowe, zwłaszcza tam, gdzie powstawały większe skupiska imigrantów pochodzących z jednego kraju bądź regionu, tworzyły własną prasę, rozgłośnie radiowe czy programy telewizyjne. Używano w nich języka danej mniejszości, a także poruszano sprawy istotne dla danej wspólnoty. Środki społecznego przekazu, zwłaszcza radio i telewizja, są jednak kosztowne w utrzymaniu, ich funkcjonowanie wymaga sporych nakładów finansowych. W wypadku grup migracyjnych musiałaby ponosić je dana grupa, co z oczywistych względów wyklucza mniejszości, które nie mają takich zasobów do dyspozycji. Ci, którzy zmuszeni są do emigracji, decydują się często na wyjazd z kraju pochodzenia właśnie z przyczyn ekonomicznych.

By pomóc rozwiązać tego typu trudności i zarazem wyjść naprzeciw dążeniom integracyjnym grup mniejszościowych, w niektórych krajach

o wielokulturowej strukturze podjęto próby stworzenia wielojęzycznych rozgłośni radiowych i stacji telewizyjnych przeznaczonych dla grup mniejszościowych i etnicznych. Ich celem było zagwarantowanie tego typu mniejszościom niezbędnej informacji, dostępu przez media do ich kultury, a także możliwości kultywowania przez nie własnych tradycji i zwyczajów. Z drugiej strony, media te miały być wykorzystane do prowadzenia polityki wielokulturowej i uwrażliwiania mniejszości na proces ich integracji z resztą społeczeństwa.

Jednym z przykładów tak działającej rozgłośni radiowej jest założona w 1986 r. w Melbourne w Australii rozgłosnia 3ZZZ, której poświęcona jest niniejsza monografia. 3ZZZ nie jest skrótem, lecz nazwą własną, której znaczenie szczegółowo wyjaśniono w dalszej części książki. Powstanie stacji było na pewno spełnieniem oczekiwań wspólnot mniejszościowych w zakresie ich dostępu do mediów. Było jednak także skutkiem już wcześniej podejmowanych działań poszerzających panoramę rozgłośni radiowych o nadawców społecznych. Wpisywało się również w realizację idei społeczeństwa wielokulturowego będącej nową doktryną polityczno-społeczną państwa australijskiego. Radio 3ZZZ, które miało być rozgłosnią eksperymentalną, stało się z biegiem lat, z jednej strony, symbolem wolności i niezależności mediów etnicznych, z drugiej zaś, pełnym różnorodności miejscem wymiany kulturowej wielu wspólnot narodowych, etnicznych i językowych w Australii.

Podjęcie badań nad tymi zagadnieniami jest konsekwencją wieloletniego zainteresowania autora zarówno wielokulturowością, jak i mediami. Okazało się, że mimo tak wyjątkowego zjawiska, jakim jest wielokulturowa rozgłosnia radiowa 3ZZZ, nie dokonano dotychczas jej kompleksowej analizy, zwłaszcza w perspektywie jej znaczenia dla wspólnoty polonijnej. Istniejące publikacje, podejmujące kwestie związane z tą rozgłosnią, nie mają charakteru naukowego i nie analizują fenomenu wieloetnicznej rozgłośni. Są raczej prostym zapisem niektórych wydarzeń, potwierdzającym jednak wyjątkowość casusu medialnego, jakim jest 3ZZZ.

Na podjęcie badań dotyczących roli radia w społeczeństwie wielokulturowym miało wpływ również osobiste doświadczenie radiowe autora. Zetknięcie się w Australii, zwłaszcza przez kontakt z 3ZZZ, ze sprawnie i skutecznie funkcjonującym dziennikarstwem obywatelskim było silną motywacją do przedstawienia polskiemu czytelnikowi

konkretnego przykładu takiej działalności. Radio 3ZZZ działa wyłącznie dzięki zaangażowaniu i pracy redaktorów i dziennikarzy niezawodowych, którzy swoją pracę i służbę podejmują w interesie społecznym. O ile w dobie współczesnej pojęcie *citizen journalism*, czyli dziennikarstwa obywatelskiego, kojarzy się głównie z aktywnością portali internetowych i mediów społecznościowych, to jednak w Australii forma ta z powodzeniem zdała już swój egzamin, praktycznie w całym kraju, na długo przed nastaniem ery internetowej. Głównym nośnikiem dziennikarstwa obywatelskiego było tam radio. Przedstawiona w niniejszej monografii analiza kilkudziesięcioletniej ewolucji Radia 3ZZZ wpisana jest jednoznacznie w kontekst teoretyczny dziennikarstwa obywatelskiego.

Niniejsza monografia składa się z trzech głównych części. Pierwsza przybliży kwestię specyfiki australijskiej wielokulturowości i historię kształtowania tamtejszego systemu społecznego opartego w znacznej części na przybywających do tego kraju z całego świata imigrantach. Przedstawiono ewolucję od anglosaskiego państwa kolonialnego do funkcjonującego aktualnie państwa wielokulturowego. W tym kontekście podjęto analizę fenomenu mediów etnicznych w Australii, zwłaszcza procesu ich kształtowania na tle panoramy zależnych od rządu mediów anglojęzycznych. Jako że głównym zagadnieniem omawianym w niniejszej książce jest rozgłośnia etniczna, a media etniczne wpisują się najczęściej w kategorię mediów społecznych, przedstawiono teorie dotyczące radia społecznego i jego roli jako środka komunikacji wielokulturowej. Stanowi to teoretyczną ramę wprowadzającą do szczegółowych analiz zawartych w dalszych częściach. W powyższej perspektywie ukazana została także historia mediów społecznych w Australii, gdzie kwestie kulturowe i migracyjne, a także pytania o istnienie mediów etnicznych wpłynęły znacząco na dalszy rozwój tamtejszej radiofonii.

Część druga książki to prześledzenie drogi rozwoju australijskich mediów społecznych ze szczególnym uwzględnieniem etnicznych rozgłośni radiowych w stanie Wiktorii. To właśnie w jego stolicy, metropolii Melbourne, powstała w 1975 r. jedna z pierwszych w kraju niezależnych rozgłośni społecznych o nazwie własnej 3ZZ. Historia pokazała daleką i skomplikowaną drogę, którą musiała ona przejść, by stać się tym, co dziś nazywamy rozgłośnią etniczną. Zmieniające się rządy w kraju, a wraz z tym różne koncepcje uregulowania spraw mniejszości, także w przestrzeni medialnej, spowodowały z czasem

jej likwidację, powstanie etnicznych mediów rządowych, a w końcu utworzenie nowej, niezależnej od wpływów politycznych, rozgłośni etnicznej 3ZZZ. W monografii przedstawione zostały główne etapy tej ewolucji oraz nakreślony kształt, w jakim radio to obecnie funkcjonuje.

Ostatnia część książki poświęcona jest działalności polskich programów etnicznych i narodowych. Przybliżone zostały burzliwe dzieje tej radiowej wspólnoty, a także trudności piętrzące się przed tzw. Polską Grupą Radiową. Polacy byli czynnie obecni na wszystkich etapach kształtowania się mediów etnicznych w Melbourne, począwszy od powołania do istnienia rozgłośni społecznej 3ZZ, przez działalność w rządowym radiu etnicznym SBS (Special Broadcasting Service), aż po istniejącą do dziś, i nadającą w eterze nieprzerwanie od ponad 30 lat, rozgłośnię etniczną 3ZZZ. Monografia wskazuje zarówno na aspekt radiofoniczny tych projektów, jak też społeczny i wielokulturowy. Droga do przyjętej i realizowanej obecnie formuły wiodła przez lata trudne, pełne niepewności o losy polskich programów. Grupę polską trawiły liczne spory i konflikty, tak wewnętrzne, jak i zewnętrzne, z których najpoważniejszym i w znacznym stopniu decydującym o obecnym kształcie polskich programów był szczegółowo przedstawiony tzw. incydent z Łańcucką.

W zamyśle autora książka ma zarówno nakreślić bardzo ważny kontekst historyczny opisywanych wydarzeń, pokazać kluczowy wpływ na te wydarzenia przemian kulturowych w Australii i rodzenia się systemu wielokulturowego, jak również ukazać medialny fenomen skutecznego funkcjonowania rozgłośni radiowej niezależnej od wpływów rządowych, przy jednoczesnym szerokim udziale różnych grup etnicznych, narodowych i językowych, które de facto tworzą jeden podmiot medialny.

Podmiot i cel badań

Celem badań przeprowadzonych w trakcie przygotowania niniejszej książki było teoretyczne i empiryczne ustalenie szeroko rozumianego zakresu, w jakim media, a zwłaszcza rozgłośnie radiowe, są pomocnym i równocześnie skutecznym narzędziem dla mniejszości etnicznych

w utrzymaniu ich własnej tożsamości w społeczeństwie wielokulturowym. Wspomniane we wprowadzeniu fakty, poczynione obserwacje oraz analiza idei państwa wielokulturowego dały autorowi asumpt do skonstruowania hipotezy badawczej, że radio, ze względu na swoją specyfikę i siłę oddziaływania, odgrywa znaczącą rolę w procesie zachowania tożsamości narodowej i kulturowej mniejszości funkcjonujących w społeczeństwach wieloetnicznych. Ma to szczególne uzasadnienie w rozgłosniach o charakterze etnicznym, takich jak badane Radio 3ZZZ, które oparte są na rozwijanym w ich obrębie dziennikarstwie obywatelskim.

W ocenie autora Australia, będąca krajem o deklarowanej wielokulturowości jako obowiązującym systemie politycznym, spełniała kryteria konieczne do podjęcia wyżej opisanych badań. Z kolei działająca w Melbourne od ponad 30 lat wieloetniczna społeczna rozgłosnia radiowa 3ZZZ wskazana została jako konkretny podmiot badawczy odpowiadający wymaganiom postawionego założenia.

Określone wyżej cele badawcze nie były do tej pory szeroko podejmowane w literaturze przedmiotu. Ponadto kwestie mediów australijskich, choć pod wieloma względami wzorcowe, są jednak w polskiej literaturze medioznawczej obecne bardzo rzadko. Zdecydowanie częściej, co jest zrozumiałe, badane są środki społecznego przekazu krajów europejskich. Często podmiotami badawczymi są również media amerykańskie. Australia, choć jest jednym z najbogatszych i najlepiej rozwiniętych gospodarczo krajów świata, wciąż pozostaje dla wielu polskich badaczy obszarem egzotycznym, być może ze względu na ogromny dystans geograficzny dzielący obydwie kraje. Niniejsza monografia stawia sobie za cel również i to, by tę lukę medioznawczą w jakimś stopniu zmniejszyć.

Inicjatorom i twórcom badanej rozgłosni 3ZZZ zależało na tym, by w zdominowanym przez kulturę angloceltycką kraju różne grupy kulturowe, narodowościowe i etniczne miały możliwość korzystania, według własnych kryteriów, z ogólnodostępnych mediów. W ten sposób członkowie tych grup mogli posługiwać się językiem krajów ich pochodzenia, a równocześnie korzystać z klucza kulturowego wpisanego w tożsamość danej grupy. Było to o tyle ważne, że ludzie przybywający do Australii, często jako uchodźcy bądź imigranci zarobkowi, zmuszeni byli do pełnego dostosowania się do nowych warunków we

wszystkich wymiarach na zasadach narzuconych przez angloceltycką większość. Był to dla nich niejednokrotnie ogromny wysiłek fizyczny i psychiczny. Imigranci musieli, prócz codziennej pracy, uczyć się nowego języka i przystosowywać do obowiązujących w tym kraju zwyczajów. Z powyższych powodów członkowie mniejszości prawie nigdy nie byli traktowani na równi z przedstawicielami społeczności dominującej. Ich wymuszone odcięcie od kultury rodzimej, ojczystego języka, historii, tradycji i religii miało także niebagatelny wpływ na kondycję psychiczną.

Tym, co może zmniejszyć skutki takiego szoku kulturowego, jest łatwy dostęp przez fale radiowe do języka, kultury i tradycji miejsca pochodzenia. Szansę taką i możliwość stwarza słuchanie audycji we własnym języku. Zbadanie niektórych aspektów działalności Radia 3ZZZ, w kontekście obecności w niehomogenicznym społeczeństwie wieloetnicznym wspólnoty polskiej, mogło pozwolić na weryfikację wyżej postawionej hipotezy o istotnej roli radia w utrzymaniu tożsamości kulturowej mniejszości etnicznych.

Określony powyżej cel badawczy niniejszej monografii oznaczał konieczność wybrania odpowiedniego podmiotu badawczego, który wypełniłby określone kryteria. Musiał on funkcjonować w społeczeństwie wielokulturowym, a temu założeniu odpowiadała Australia, która jako kraj ze zdefiniowanym wielokulturowym systemem społecznym i politycznym stanowi naturalne środowisko dla współistnienia różnych grup kulturowych. Kolejnym kryterium było określenie sektora medialnego, który ze względu na cel działalności i sposób funkcjonowania byłby przyjazny specyficznym potrzebom różnych grup kulturowych. Ukazana w monografii refleksja teoretyczna zagadnienia wskazała, że przyjazne i dające spory margines swobody funkcjonowania grupom kulturowym są media społeczne, zwłaszcza rozgłośnie radiowe. W odróżnieniu od mediów publicznych i komercyjnych, skoncentrowane są one na specyficznych potrzebach różnych grup mniejszościowych, w tym także etnicznych i narodowych. W prowadzonej przez Australię od kilkudziesięciu lat medialnej polityce wielokulturowej zostały stworzone wyjątkowo korzystne warunki do rozwoju i sprawnego funkcjonowania radiowych rozgłośni społecznych. Jedną z najstarszych, i w opinii autora najlepiej nadających się do realizacji założonego celu, jest Radio 3ZZZ.

Dodatkowym argumentem za wyborem tej rozgłośni jako podmiotu badawczego był także fakt, że od początku jej istnienia zarówno w proces tworzenia, jak i działania radia włączona była melbournieńska Polonia. Lata, w których kształtowała się dzisiejsza rozgłosnia 3ZZZ, zbiegły się z przemianami politycznymi w Polsce, jakie miały miejsce w latach 80. XX wieku. To z kolei skutkowało kilkoma dużymi falami imigrantów z Polski, którzy z różnych powodów zdecydowali się na opuszczenie kraju ojczystego i przybyli do Australii. Tworzona rozgłosnia społeczna stała się zatem dla tych ludzi ważnym punktem odniesienia zarówno dla nowej, w ich wypadku, rzeczywistości australijskiej, jak i dynamicznie ewoluujących spraw polskich.

Powyższe argumenty były przyczyną, dla której autor uznał, że przeprowadzenie badań nad ewolucją i funkcjonowaniem rozgłosni radiowej 3ZZZ w Melbourne pozwoli na pozyskanie niezbędnych danych do realizacji celów badawczych, które będą mogły zweryfikować stawiane w tej pracy hipotezy. Skoncentrowanie się na działalności grupy polskiej nie tylko pozwalało na realizację postawionego celu badawczego, ale nadto miało dodatkowo trzy istotne wymiary. Pierwszym jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi niemal zupełnie nieobecnej w literaturze przedmiotu działalności medialnej australijskiej Polonii.

Drugim jest uchronienie od zapomnienia bardzo cennego dorobku kilkudziesięciu lat pracy i służby wielu Polaków żyjących na obczyźnie.

Trzecim – ukazanie konkretnego przykładu skutecznej, kilkudziesięcioletniej integracji zdywersyfikowanego politycznie i religijnie środowiska jednej grupy narodowościowej wokół społecznego dzieła medialnego, dzięki któremu wzmacniane jest poczucie wspólnoty kulturowej.

Metody i narzędzia badawcze

Monografia ma charakter empiryczny. Na podstawie przyjętych założeń teoretycznych, rezultatów przeprowadzonych badań, a także dokonanej przez autora pracy obserwacji bezpośredniej funkcjonowania rozgłosni 3ZZZ, a zwłaszcza działającej w niej grupy polskiej, weryfikuje

skonstruowaną dla celów badawczych hipotezę, że radio odgrywa znaczącą rolę w procesie zachowania tożsamości narodowej i kulturowej mniejszości funkcjonujących w społeczeństwach wieloetnicznych. Jest przedsięwzięciem interdyscyplinarnym, opisowym i dokumentacyjnym. Część teoretyczna opiera się zarówno na źródłowych materiałach historycznych, jak i medioznawczych oraz z zakresu nauk o kulturze, a szerzej – nauk społecznych. Tym samym wpisuje się w praktykę analiz wielodyscyplinarnych stosowaną współcześnie na coraz szerszą skalę w szeroko pojętych badaniach medioznawczych. Wykorzystywanie działań i dorobku naukowców z różnych dyscyplin, a także metod nauk społecznych i humanistycznych, okazuje się w analizach medioznawczych bardzo pomocne¹.

Ze względu na specyfikę zagadnienia ważne było przyjęcie określonej metodologii pracy. Jako że nie jest możliwe „w sposób wyczerpujący odpowiedzieć na wszystkie pytania dotyczące metod i technik badań komunikologicznych”², przy konstruowaniu założeń metodologicznych tej monografii korzystano m.in. z metod badawczych stosowanych przez wielu autorów i opisanych w literaturze przedmiotu³. Niezbędne było także skorzystanie z metody analizy historycznej wpisanej w kontekst konkretnego przypadku rozgłośni 3ZZZ. W tym co dotyczyło tła powstania rozgłośni sporo miejsca zajęły istotne dla procesów jej kształtowania wydarzenia społeczne i polityczne w Australii. Ważna była także postawa środowisk polonijnych i osób bezpośrednio zaangażowanych w tworzenie radia etnicznego, tak wobec piętrzących się z wielu stron trudności, jak i wspólnie przeżywanych sukcesów

¹ Por. J. Dąbala, *W kręgu fenomenologicznej metody badania mediów*, w: *Zawartość mediów czyli rozważania nad metodologią badań medioznawczych*, red. T. Gackowski, Warszawa 2011, s. 49–50; por. także T. Goban-Klas, *Media i komunikowanie masowe: teorie i analizy prasy, radia, telewizji i Internetu*, Warszawa 2015, s. 106–107.

² A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess, *Wstęp*, w: *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, red. A. Szymańska, M. Lisowska-Magdziarz, A. Hess, Kraków 2018, s. 13.

³ Por. m.in. takie pozycje jak: W. Pisarek, *Wstęp do nauki o komunikowaniu*, Warszawa 2008, s. 243–263; *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, dz. cyt.; *Metodologie badań medioznawczych*, red. T. Gackowski, Warszawa 2014; T. Gackowski, *Rzecz o metodologii badań medioznawczych*, „*Studia Medioznawcze*” 2010, nr 1(40), s. 151–168.

wynikających z solidarnego wysiłku włożonego w tworzenie polskich programów.

W monografii, zwłaszcza w stosunku do mediów, autor często stosuje terminy „etniczny” i „wieloetniczny”. Chociaż może to budzić u czytelnika polskiego pewne wątpliwości terminologiczne, świadomie zdecydowano się korzystać z tych terminów wymiennie z terminami „narodowy” i „wielonarodowy”. Decyzja ta wynika z faktu, że w nazewnictwie australijskim w odniesieniu do różnych grup tak narodowych, jak i etnicznych, zwykle korzysta się wyłącznie z terminu „etniczny” (ethnic), a nie „narodowy” (national). Jest to m.in. skutek funkcjonującej w Australii struktury wielokulturowej społeczeństwa, gdzie w ramach jednego narodu żyją różne grupy etniczne. Nie zawsze też poszczególne grupy etniczne w Australii stanowią równocześnie, w krajach ich pochodzenia, jedną grupę narodowościową. Uwzględniając jednak wysoką homogeniczność kulturową rozsianych po świecie Polaków, w niektórych miejscach, dla zaznaczenia tej specyfiki, korzystano równocześnie z terminów „etniczny” i „narodowy”.

Autor korzystał, zgodnie z wprowadzonym w 1963 r. przez Kazimierza Dobrowolskiego podziałem⁴, zarówno ze źródeł zastanych, jak i wywołanych. W monografii źródła zastane to przede wszystkim materiały archiwalne i zgromadzone dokumenty, które w zdecydowanej większości nie są nigdzie skatalogowane i stanowią osobiste pamiątki lub część nieformalnych archiwów członków grupy polskiej. Dostępna literatura przedmiotu jest bardzo uboga, stąd też znalezienie i przygotowanie materiału do niniejszej monografii, zwłaszcza w odniesieniu do działań grupy polskiej, stanowiło spore wyzwanie dla autora pracy. Większość dokumentów historycznych, które nie mają, niestety, charakteru kompleksowego, udało się pozyskać w czasie przeprowadzonych w 2017 roku w Melbourne kilkumiesięcznych badań własnych. Objęły one zarówno siedzibę Radia 3ZZZ i jej niewielkie zasoby archiwalne, jak i wspomniane zbiory prywatne byłych i aktualnych pracowników rozgłośni. Zebrane materiały dotyczą samej rozgłośni i jej historii, są też pośród nich zachowane pamiątki, fotografie i zapiski osób, które kiedyś tworzyły niezależną rozgłośnię etniczną w Melbourne lub w niej pracowały.

⁴ Por. A. Kutrzeba-Pojnarowa, *Kazimierz Dobrowolski: teoretyk kultury, etnolog, socjolog. Portret uczonego*, „Etnografia Polska” 1988, t. 32, z. 2, s. 125.

W kwestiach dotyczących australijskiej radiofonii korzystano z dostępnych dokumentów Krajowej Rady Nadawców Etnicznych i Wielokulturowych (National Ethnic and Multicultural Broadcasters' Council), Fundacji Nadawców Społecznych (Community Broadcasting Foundation), Stowarzyszenia Nadawców Społecznych Australii (Community Broadcasting Association of Australia), Australijskiego Urzędu ds. Mediów i Komunikacji (Australian Communication and Media Authority), Wiktoriańskiego Stowarzyszenia Nadawców Publicznych (Victorian Public Broadcasting Association), Stowarzyszenia Etnicznych Nadawców Publicznych Australii (Ethnic Public Broadcasting Association of Australia), Wiktoriańskiej Komisji Wielokulturowej (Victorian Multicultural Commission). Wykorzystano również niektóre dokumenty i raporty Stowarzyszenia Etnicznych Nadawców Publicznych Wiktorii (Ethnic Public Broadcasting Association of Victoria), które jest formalnym zarządcą rozgłośni 3ZZZ. W książce przywołano także wyniki kilkuletnich badań specjalistycznych nad mediami społecznymi w Australii przeprowadzonych przez zespół naukowców z Uniwersytetu Griffith w Brisbane w stanie Queensland.

Znaczna część książki oparta jest na źródłach wywołanych. Chodzi tu o przeprowadzone w Australii badania własne autora, w tym wielogodzinne wywiady indywidualne z osobami obecnie, bądź też w przeszłości, związanymi z rozgłośnią. To te rozmowy, zarówno z Polakami, jak i przedstawicielami innych grup etnicznych, wobec poważnych braków innych źródeł, stanowią trzon materiału badawczego i są głównym źródłem informacyjnym wykorzystanym w analizie tematu pracy. Zastosowano tu pogłębiony wywiad indywidualny jako klasyczną, jakościową metodę badawczą⁵. Wywiady zostały nagrane i spisane, nie były jednak nigdzie publikowane. Przechowywane są w archiwum prywatnym autora, który otrzymał zgodę na ich wykorzystanie w przygotowaniu niniejszej książki. Bez wspomnianych wywiadów przeprowadzenie analiz teoretycznych na temat radia etnicznego, a w konsekwencji powstanie tej monografii, nie byłoby możliwe. Dokładny spis wywiadów znajduje się w końcowej części

⁵ Por. A. Szymańska, C. Köhler, *Pogłębiony wywiad indywidualny z dziennikarzem. Uwagi warsztatowe*, w: *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, dz. cyt., s. 219–242.

książki. Z kolei w przypisach umieszczono bezpośrednie odwołania do przywoływanych rozmów.

W większości wywiadów starano się zachować podobny zestaw pytań i poruszanych zagadnień by, z jednej strony, uzyskać potwierdzenie otrzymanych informacji, a z drugiej strony, pogłębić te pozyskane już z innych źródeł. Pytania ogólne dotyczyły historii i specyfiki rozgłośni 3ZZZ, roli, jaką odgrywała i nadal odgrywa w niej Sekcja Polska, funkcji radia społecznego, spraw wyznaniowych, dialogu międzykulturowego i współpracy między różnymi grupami etnicznymi, kwestii umacniania tożsamości kulturowej Polaków i innych grup narodowościowych, patriotyzmu, misji i wytyczanych priorytetów, autonomii programowej i organizacyjnej, finansowania, służby wolontariackiej oraz rodzących się napięć i konfliktów. Uzyskane wypowiedzi, bazujące głównie na doświadczeniu zarówno poszczególnych osób, jak i Sekcji Polskiej Radia 3ZZZ jako jednostki organizacyjnej, były grupowane problemowo. W przypadku wątpliwości czy niespójności wyjaśniano je w dalszej korespondencji z badanymi. Mogli oni również nanieść swoje uwagi i poprawki do pierwotnej wersji niniejszej książki, równocześnie autoryzując swoje wypowiedzi.

Tam, gdzie było to możliwe, zawarte w wywiadach treści zostały zweryfikowane przez informacje znajdujące się w zachowanych dokumentach. Są to dokumenty samej rozgłośni 3ZZZ, Federacji Polskich Organizacji w Wiktorii czy źródła pochodzące ze zbiorów prywatnych. Korzystano także z niektórych zachowanych archiwalnych zapisów dźwiękowych Polskiej Grupy Radiowej. Pewną trudność stanowiło to, że Radio 3ZZZ jest rozgłosnią społeczną, prowadzoną przez wolontariuszy przy ograniczonych środkach finansowych i lokalowych. Stąd też jego archiwa są niewielkie, niestety, bardzo często niekompletne, a duża część istniejących materiałów archiwalnych znajduje się w posiadaniu osób prywatnych.

W czasie prowadzenia badań autor miał możliwość wielokrotnego towarzyszenia pracownikom rozgłośni 3ZZZ w procesie przygotowywania programów, stąd też korzystał z obserwacji uczestniczącej jako metody badawczej tego konkretnego środowiska⁶. Zgodnie

⁶ Por. M.M. Bukowski, *Obserwacja uczestnicząca*, w: *Metody badań medioznawczych i ich zastosowanie*, dz. cyt., s. 167–192.

z założeniem Jacka Douglasa, jednego z prekursorów tzw. socjologii dnia codziennego, „jeśli kogoś interesuje, co ludzie myślą, czują i co czynią, najlepszą, rzetelną, pełną metodą zdobycia tych informacji jest współdzielenie ich doświadczeń”⁷. Podbudowanie przez autora analizy teoretycznej zachodzących procesów komunikowania na płaszczyźnie lokalnej, czego przykładem jest właśnie rozgłosnia 3ZZZ w Melbourne, bezpośrednim doświadczeniem rzeczywistości, ma w tym wypadku duże znaczenie.

Chociaż działalność Sekcji Polskiej w Radiu 3ZZZ została w monografii omówiona szeroko, to jednak nie podejmuje ona wszystkich aspektów jej funkcjonowania. Na przykład, choć przedstawiono strukturę i ewolucję polskich programów w rozgłosni, a także ogólną tematykę i zakres podejmowanych w poszczególnych audycjach problemów, to jednak świadomie zaniechano pełnej ilościowej i jakościowej analizy zawartości programów. Zagadnienia te przekraczały bowiem ramy niniejszej monografii. Niewątpliwie mogą stanowić inspirację do kolejnych, podjętych na szeroką skalę i skoncentrowanych na tym temacie badań nad polskimi programami w 3ZZZ.

⁷ J.D. Douglas, *Investigative Social Research*, London 1976, s. 112; cyt. za: M.M. Bukowski, *Obserwacja uczestnicząca*, dz. cyt. s. 169.